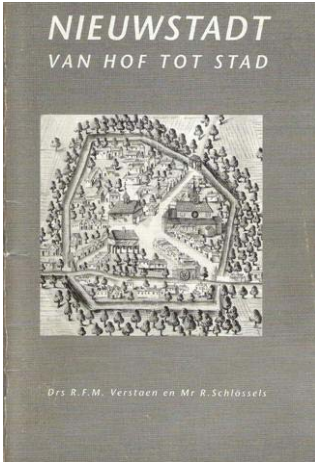

Nieuwstadt van hof tot stad

In dit boekje wordt het verhaal verteld van Nieuwstadt dat stad wordt in het midden van de 13de eeuw. Dat Nieuwstadt ligt 'apud' Helsene. Maar wat betekent dat?

Bestond er al eerder een nederzetting die de naam droeg 'Helsene' of was dat Helsene de naam van een plek waar een hof stond of heette die hof 'Helsene'?

Ontstond Nieuwstadt op de plaats van het oude Helsene of op een andere plek al of niet in de onmiddellijke omgeving?

Waarom werd de (nieuwe) nederzetting Nieuwstadt genoemd? Is dat een eigenaam of een soort naam zoals die ook in de rest van Europa voorkomt?

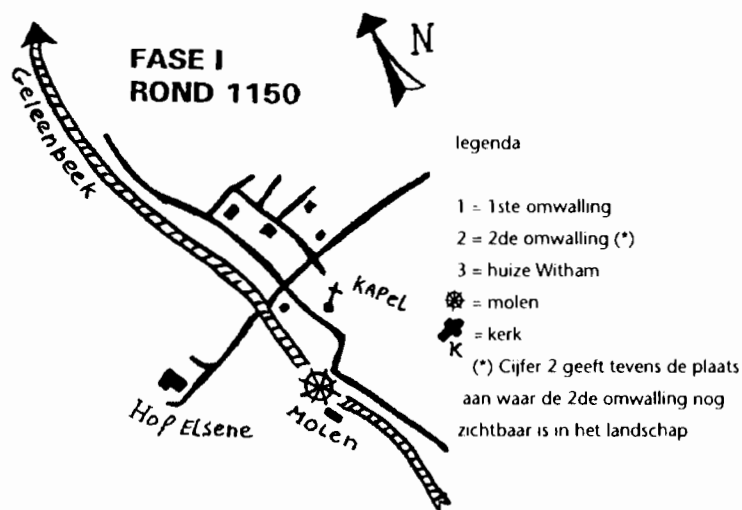
Op al deze vragen wordt geprobeerd een afgewogen antwoord te geven zonder de pretentie dat daarmee het laatste woord geschreven was.

Bron: [R.F.M. Verstaen](#)

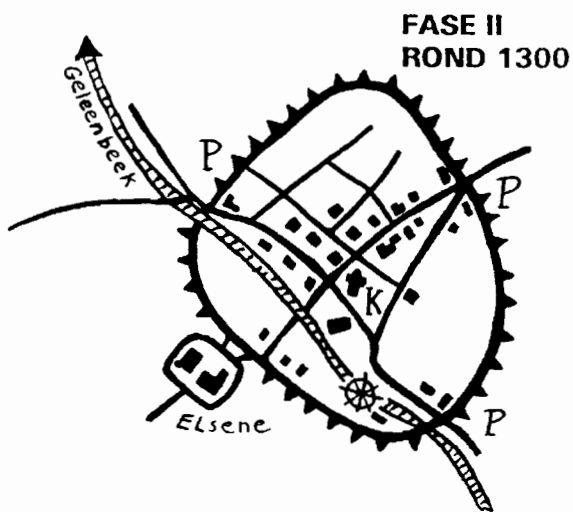
In de bibliotheek van de BiblioNova-vestiging opgenomen.

Zie ook de volgende pagina's

Inhoudsopgave		7
Inleiding		9
Deel I	Nieuwstadt: van Elsene tot nouvelle ville	11
Hoofdstuk 1	Nieuwstadt: een echte villeneuve?	13
	1.1. Wat is een villeneuve of een nova villa?	13
	1.2. Kenmerken van Nieuwstadt	15
Hoofdstuk 2	Het ontstaan van Nieuwstadt.	27
	2.1. Wanneer en waardoor?	27
	2.2. De plaats van ontstaan	29
Deel II	Het gebied Witham	37
Hoofdstuk 1	Een algemene beschrijving van het gebied Witham	39
	1.1. Het gebied in zijn geheel	39
	1.2. Weiden en boomgaard	42
	1.3. Het herenhuis	42
	1.4. De tiendschuur	45
	1.5. De boerderijgebouwen	47
	1.6. De grachten en de wallen	48
Hoofdstuk 2	Ontstaan, functies en status van huize Witham	51
	2.1. Hoe is de hof ontstaan?	51
	2.2. Functies en status van Witham	52
Hoofdstuk 3	Huize Witham en het ontstaan van Nieuwstadt.	55
	3.1. De feodale hof (het latere Witham) en het pre-stedelijk Nieuwstadt	55
	3.2. De hof (het latere Witham): de geboorteplaats van de nieuwe stad?	56
Literatuurlijst		59

Afbeelding 10: Een plattegrond van Nieuwstadt rond 1150. Ook dit is een fictieve reconstructie.

Afbeelding 11: Een plattegrond van Nieuwstadt rond 1300. Ook dit is een fictieve reconstructie.

gewoond en gewerkt heeft, vermeldt deze plaats. De topografische kaart van Nederland, blad Echt uit 1972 vermeldt een 'Elsene' tussen Susteren en Nieuwstadt door het natuurreservaat. Aan het kruispunt naar Nieuwstadt op de Rijksweg staat de 'Elsene' hof. Het zal duidelijk zijn dat deze benamingen te maken hebben met of verwijzen naar een elzenbos (je) of naar een groepje elzen of een stuk grond begrensd door elzen. Alleen bij de Elsene hof gaat het om een recent gekozen benaming voor een nieuwe boerderij. Op oude kaarten is daar geen boerderij terug te vinden en er zijn tot op heden ook geen aanwijzingen daarvoor gevonden in andere bronnen. De genoemde plaatsen hebben echter weinig te maken met het (H)Elsene dat vermeld wordt in de rand van het stadszegel.

2.2.1. Elsene de naam van een feodale hof ?

Elsene zou de naam kunnen zijn van een boerderij - een hof - omzoomd door elzen of in de nabijheid van een elzenbosje en daarom zo genoemd. Er zijn voldoende aanwijzingen voor het bestaan van een hof in de eerste helft van de 13de eeuw (1200-1250) (zie afb.10), maar er is helaas tot op heden geen document gevonden waaruit onbetwistbaar blijkt dat die hof de naam Elsene droeg. Maar zoals al eerder gezegd wordt daarover meer verteld in deel twee van deze publicatie.

2.2.2. Elsene: de naam van een pre-stedelijke nederzetting?

Er is nog een tweede optie: Elsene kan ook de naam zijn van een pre-stedelijke nederzetting. De teksten op het stadszegel en op de akte moeten dan gelezen worden als 'de nieuwe stad (gelegen) naast of op het grondgebied van Elsene' dat staat voor een bestaande nederzetting.

Dat lijkt op het eerste zicht in strijd met auteurs die de verheffing tot stad in 1277 zien als het absolute begin van Nieuwstadt. Volgens een akte van 1277 en het oudste stadszegel gaat het immers om een 'nieuwe stad'. Er zou als het ware uit het niets of uit een los groepje boerderijen een echte nederzetting c.q. stad ontstaan zijn.

Maar als men de naam 'Nieuwe stad' plaatst in zijn Europese context, dan blijkt dat in de meeste gevallen waar deze benaming voorkomt er sprake is van een bestaande nederzetting die aan de nieuwe stad voorafgaat. Waarom zou het te Nieuwstadt anders zijn? Volgens G. VENNEN vindt het stadswordingproces plaats vanaf 1250 (p.24) en is het proces in 1277 reeds in een ver gevorderd stadium aangezien de stad dan reeds over een omwalling en een zegel beschikt. VENNEN is in dit opzicht heel voorzichtig. Hij doet geen duidelijke uitspraak of de stadswording, tevens het begin is van de nederzetting. Hij suggereert dat het ontstaan gesitueerd moet worden tussen 1250 en 1277.

In deze context krijgt de term 'stichting' een speciale invulling. Bij de meeste villeneuves gebeurde dat door het verlenen van stadsrechten aan een bestaande nederzetting. Dat wil dus zeggen dat er al een nederzetting bestond.